

NY MUSIK

i samarbete med
Caroli församling

Klas-Thure Allgén

– den som dör obesegrad

Jesu, djupa såren dina (1941) – uruppförande

Herre vår konung (1941) – uruppförande

Tema med variationer (1939) – uruppförande

O munde, volo te dimittere (1953)

Preludium (1949)

Stråkkvartett nr. 1 (a-moll) op.3 sats 1 – uruppförande

Stråkkvartett nr. 1 (a-moll) op.3 sats 2 (inledningskoralen) – uruppförande

—paus—

Stråkkvartett nr. 1 (a-moll) sats 2 (inledningskoralen)

Stråkkvartett nr. 2, sats 2 op. 7 (1942)

IORE-kvartetten

Joar Skorpen, Teo William-Olsson – violin

Fredrik Meuller – viola

Hanna Bendz – cello

Söndag den 23 april 2017, kl. 15.00

Caroli församlingshem, Borås

Claude Loyola Allgéns (1920–1990) möte med musan i unga tonår förefaller ha varit omvälvande, och från de första kompositionsförsöken i 14-årsåldern formligen väller musiken ur honom. En föreställning om den passion som drabbat honom, kan vi få vi av ett brev till en klasskamrat, tillika hans stora ungdomskärlek:

Stora Rör den 15 juli 1935.

kära Anne-Charlotte!

Tredje och fjärde satserna av min Faust äro nu också färdiga. Hur ljuvligt är det inte att skapa? Finns det något underbarare än att få vandra som jag fram på de ensliga stigarna och känna hur mitt huvud flödar av toner? De spränga och spränga, tills jag har dem framför mig på papperet. Finns det något ljuvare än att känna en egen skapelse? Vad bryr jag mig väl om världen med all dess ondska blott jag får skapa och ge. Ett liv kan icke gestalta sig mycket rikare, ty ”musiken är en högre uppenbarelse än vetenskapen och filosofien”, sade en gång L. van Beethoven. Här på Öland lever jag större delen mitt eget liv fritt från de flesta alldagliga inflytelser. För yttervärlden kanske det synes, som om jag vore en kärv och inåtvänd natur, men jag ber den förlåta mig, min värld är tankens värld. Där är jag lycklig som ingen annanstans. Men för att kunna utveckla sig, leva vidare och spränga det omgivande höljet och i stället framträda som en strålande uppenbarelse för mig behöver min tanke en omgivning, som fullständigt harmonierar med det inre. Den finner jag i naturen. Utan denna omgivning skulle min tanke fullständigt ”kvävas i sin linda” och aldrig komma ut till det strålande evigt sälla ljusets och sanningens värld. Dit vill jag föra den, och måtte Gud hjälpa mig därmed. Min konst är djärv, oerhört djärv, men fri.

Lev väl!

Din Klasse.

”Oerhört djärv, men fri.” Huvudet på spiken.

De allra första små styckena i Allgéns gigantiska körproduktion är daterade redan hösten 1936. Som de flesta tidiga verk präglas de av en romantisk, mycket nordisk ton. Fem år senare är det kontrapunktikern Allgén som möter oss, exempelvis i *Jesu, djupa såren dina* (Djursholm 13/4 1941). Vid det laget har han börjat praktisera den

livslånga egenheten att notera sina verk för blandad kör med fyra olika klaver, en för respektive stämma – sopran-, alt-, tenor- respektive basklav (vilket är praktiskt från tonsättarsynpunkt, men ett elände för körsångare). Men här framgår med all önskvärd tydlighet att Allgén inte är klavbunden; det rör sig visserligen i grunden om en strikt, fyrstämmig kanon, men han tvekar inte att göra några smärre justeringar för samklangens skull.

Samma, lätta pragmatiska kontrapunkt kännetecknar den betydligt rörligare körsatsen *Herre, vår konung* (april 1941), som efter en generalpaus avslutas med en av alla dessa majestätiska, kontrapunktiskt formade ackordprogressioner som Allgén skrev vid denna tid.

Eklog (e-moll) för piano (8 oktober 1939) har fått leverera material till den odaterade *Tema med variationer för stråkkvartett*. Detta verk finns dels som partitur i blyerts, dels som stämutskrift i bläck (även med en och annan fingersättning inskriven, varför man kan tänka sig att Allgén spelat igenom det med kamraterna). Tema med variationer har komponerats direkt i partituret, det kan man sluta sig till dels av det faktum att det suddats och ändrats, dels eftersom satserna är skrivna i ordningen Tema, Var I, II, V, IV, III. Följden har alltså ändrats i efterhand. I stämaterialet har ytterligare en variation, den sprudlande snabba Var VI, lagts till, gissningsvis för att avrunda med musik av tydligare avslutningskaraktär. Denna variation har dock av okända anledning senare strukits, men inkluderas här. Stycket kan antas vara Allgén's första försök inom det gebiet som med tiden skulle bli det bredvid körmusiken mest dominerande.

I sin text *Mellan extas och askes* berättar Mats Persson: Vid ett tillfälle, under tiden i Innsbruck, komponerade Allgén en hyllning till den avgående rektorn. Han skrev variationer över Innsbruck, ich muss dich lassen för stråkorkester eller -kvartett. ”Det var jag och några kamrater som skulle spela. Jag försökte skriva alla stämmor utom min egen så enkla som möjligt, för ingen av de andra kunde spela något vidare. Vi framförde stycket vid avskedshögtiden i kapellet. Och så det lät! Fruktsansvärt!! Ja, det lät verkligen apa. Fullt av kvartstoner överallt! Efter framförandet kom rektorn fram till mig och sade beklagande: ’Allgén, ni måste verkligen vara en djupt disharmonisk människa!’.” Under det att han berättade den här historien för mig formligen tjöt han av skratt. Så långt Mats Persson.

Den fullständiga titeln lyder *O munde, volo te dimittere – phantasia formae quinque variazionum supra melum Henrici Isaac*. Den första av de fem variationerna utgörs

av den koralsats över Heinrich Isaacs melodi som Allgén skrev redan 1947, och som även ingår som första sats i *Fyra liturgiska melodier*.

Långt senare – på 80-talet av pikturen att döma – gjorde Allgén en genomgripande revision av verket. Som alltid innebar det att melodiken tryfferades med mängder av ornament och att den rytmiska komplexiteten stegrades.

Hur Allgén egentligen förhöll sig till originalet är lite osäkert. Han brukade alltid dra in äldre versioner, men i några få fall gjorde han det inte – kanske glömde han det bara. *O munde, volo te dimittere* är ett av dessa verk. Version två uruppfördes av Svensson-kvartetten vid den första porträttkonserten i Borås 1989. Version ett klingar här för första gången sedan 1954.

Preludium för stråkkvartett (1949) ingår även i *Svit konkret*, en av två verkserier komponerade för konstutställningar med 1947 års män. I dessa ingår musik av idel måndagsgruppare: Sven-Eric Johanson, Sven-Erik Bäck, Göte Carlid, Karl-Birger Blomdahl, och så då Allgéns *Preludium* (vilket dock enligt källorna kallades *Konkretion I* – möjligtvis en tillfällig anpassning till ämnet för utställningen i fråga).

Mot slutet av stycket skall altviolinisten knacka på instrumentkroppen. Sven-Erik Bäck har berättat att när man repeterade inför ovan nämnda utställning, ropade Allgén högt och tydligt ”Kom in!” varje gång man kom till detta ställe.

Någon gång alldeles i slutet av 30-talet, gissningsvis, komponerade Allgén den sannolikt första av sina båda stråkkvartetter med beteckningen ”nr 1 op 3”, den ofullbordade i a-moll. (Den stora F-dur-kvartetten med samma besiffring uruppfördes 2009 av IORE-kvartetten.) Sats 1, *Allegro non troppo*, är en expressiv men mycket ekonomisk komposition. Samma små motiv vrids och vänds och används ständigt på nytt. Materialet återanvänds för övrigt senare i en hel följd av verk. Av sats 2 existerar bara inledningen. Denna koral tas senare tas över av F-dur-kvartetten och av ovanstående *Preludium*. I båda fallen förses stycket med en ny, betydligt djävare, harmonisk skrud, men här klingar nu alltså originalversionen.

Det är på försättsbladet till detta verk som Allgén citerar sin konfirmationspräst, Natanael Beskow:

”Fri är icke den, som gör vad som faller honom in. Utan fri är den, som har en fri själ, en okuvad vilja, den vars liv bestämmes inifrån och icke utifrån, den som har satt för sin inre människa ett mål, som han fullföljer även under de allra trängsta och svåraste förhållanden – den som dör obesegrad.”

Detta alltså nedtecknat av en välbärgad yngling från Djursholm, som ju knappast kunde ana vad framtiden skulle bära i sitt sköte, och som så småningom skulle dö i yttersta armod – men obesegrad, definitivt.

Som framgått reviderade Allgén ju många av sina verk. Den enda av de större kvartetterna som han omarbetat utan att dra in originalversionen är *No. II*. Den är en relativt mildt bearbetad variant av vad som ursprungligen benämndes ”**Stråkkvartett nr. 2** (D-dur) op. 7 av Klas-Thure Allgén”, daterad Djursholm 1942. I stort sett har tonsättaren behållit noterna som de är, och bara förändrat tonhöjden med hjälp av nya förtecken – klangen har helt enkelt blivit kärvare. En helt annan musik, alltså, men med samma kurvatur. Nytt vin i gamla läglar, om man så vill. Skissmaterialet till denna senare version är daterat 13 febr. 1982. Allgén återvände alltså till detta ungdomsverk efter 40 år. Redan det är märkligt nog – han måste ha haft ett gott öga till det. I ursprungsversionen möter vi en osedvanligt mogen 22-åring, spirituellt, fantasirik och med en uppenbar känsla för kvartettklangen. Det är tydligt att det är en fullblodstonsättare – och stråkmusiker – som har hållit i pennan.

Men låt oss ta ett steg tillbaka. I de delvis brandskadade resterna av Allgéns kvarlåtenskap finns bland annat två stora verk för orkester, baserade på Shakespeare. Det ena är Musik till Shakespeares *Köpmannen i Venedig* op 6 (1941) – skådespelsmusik helt enkelt, om än av det mer omfattande slaget. Delar av eller material ur detta verk dyker så småningom upp i ett flertal verk. Det andra är *Falstaff*, som benämns som ”opera i 5 akter op. 7”. Nå, Allgén kom aldrig så långt att det blev någon opera, men det blev rejäla orkesterförspel till de fem akterna.

Någon datering finns inte, men en god gissning är att musiken är komponerad 1942. Det visar sig nämligen att den daterade *Stråkkvartett nr. 2* i själva verket är en transkription av musiken till *Falstaff*, ton för ton, från början till slut. Sats 1 motsvarar sålunda förspelet till akt 3; sats 2 = akt 2; sats 3 = akt 4; och den avslutande satsen är samma som det sista orkesterförspelet.

Även denna kvartett uruppfördes av IORE-kvartetten, 2004. Den har en speltid på cirka 55 minuter, varav den monumentala andra satsen varar i drygt 25. Långsamma, närmast stillastående, avsnitt växlar med något rörligare. I adagio-delarna spänner Allgén bågen i strängt kontrapunktiska koraler av sällsynt bärkraft, sannolikt något av det vackraste han komponerat.